

Η συμβολή των μουσικών εμπνευστικών δραστηριοτήτων στη μουσική μάθηση

Νίκος Θεοδωρίδης
Μουσικοπαιδαγωγός (Ph.D.), Ε.Ε.Π., ΤΕΠΑΕ του Α.Π.Θ.
ntheodoridis@nured.auth.gr

Ο συνδυασμός των διαδικασιών εμπνέωσης με μουσικές δραστηριότητες, παιχνίδια, μουσικά όργανα, ηχηρές κινήσεις και χορούς προάγει αρχικά τις σχέσεις των παιδιών μεταξύ τους και με τον εκπαιδευτικό και ισχυροποιεί την επικοινωνία και την αβίαστη συμμετοχή. Πέρα όμως από την συμβολή τους στην κοινωνικοσυναισθηματική και ψυχοκινητική ανάπτυξη των παιδιών καθώς και στην δυναμική της ομάδας, τίθενται τα ερωτήματα: α) Ποιες δυνατότητες για μουσική και γενικότερη μάθηση και ανάπτυξη ενυπάρχουν σε ένα μουσικό υλικό που έχει τα χαρακτηριστικά παιχνιδιού και εμπνέωσης; β) Κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν μουσική προχωρούν πέρα από την κοινωνικοσυναισθηματική επίδραση του υλικού, αξιοποιώντας την εμπνευστική δυναμική που κρύβουν τα μουσικά όργανα, ο ρυθμός, τα μουσικά και μουσικοκινητικά παιχνίδια ή τα παιχνιδοτραγούδα, στη διευκόλυνση της μάθησης και της επίτευξης μαθησιακών στόχων; Και πιο συγκεκριμένα: γ) πώς θα μπορούσε να συνδεθούν με τη μουσική διδασκαλία και την επίτευξη μουσικών μαθησιακών και δημιουργικών στόχων τα δημοφιλή εμπνευστικά παιχνίδια διαφόρων κατηγοριών - όπως είναι τα: Περνά-περνά η μέλισσα, Το δαχτυλίδι, Κρύο-ζέστη, Ο δράκος-τονικό ύψος (Τσιρίδης/Εκπαιδευτική τηλεόραση), Ότι κάνει η μάνα με ρυθμό), Ο απαιτητικός σκηνοθέτης (Γκανά, et al., 1994), Βόλτα στο σώμα, κοκ.

Σε ποιο βαθμό όμως οι εκπαιδευτικοί, λειτουργώντας ως εμπνευστές στην τάξη-ομάδα, είναι σε θέση να αντιληφθούν και να κάνουν πράξη τις ενεργητικές επιδράσεις μιας τέτοιας λειτουργίας στην επίτευξη καθαρά μαθησιακών στόχων; Ποιες είναι οι προϋποθέσεις που προκύπτουν; Στην εισήγηση παρουσιάζονται ενδεικτικά ερευνητικά παραδείγματα που καταπιάνονται με τα παραπάνω ερωτήματα σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Σε παρέμβαση που έγινε για την ένταξη παιδιών Ρομά προσχολικής ηλικίας φάνηκε ότι οι συνομήλικοι βελτίωσαν τις σχέσεις τους αλλά και τις μουσικές τους γνώσεις μέσα από ένα πρόγραμμα βασισμένο σε εμπνευστικές τεχνικές και υλικό (Θεοδωρίδης, 2016). Ανάλογα αποτελέσματα προέκυψαν από ερευνητική παρέμβαση σε πολυπολιτισμική τάξη νηπίων της Θεσσαλονίκης, μέσα από επιλεγμένα τραγουδιστικά παιχνίδια (Στάθη, 2016-Δημητριάδου, 2018). Βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη ενός τέτοιου έργου φαίνεται να αποτελούν οι μουσικές γνώσεις του εκπαιδευτικού, η διεισδυτική και κριτική σκέψη του, η εμπνευστική και παιδαγωγική του ικανότητα και ο εμπλουτισμός των γνωστών στρατηγικών της τυπικής μάθησης με στρατηγικές της άτυπης μάθησης (Green, 2014) καθώς και η δημιουργικότητα του εκπαιδευτικού (Διονυσίου, 2008, σελ. 58).

Λέξεις κλειδιά: Εμπνέωση, μουσικά παιχνίδια, μουσική μάθηση, εκπαιδευτικός

The contribution of musical animation/facilitating activities to music learning

Nikos Theodoridis
Music Education Specialist/Researcher,
Special Teaching Fellow, School of Early Childhood Education, Aristotle University of Thessaloniki
ntheodoridis@nured.auth.gr

The combination of animation/ facilitation processes with musical activities, games, musical instruments, sound movements and dances initially promotes children's relationships with each other and with the teacher and strengthens communication and effortless participation.

Apart from their contribution to the socio-emotional, psychomotor development of children as well as to the dynamics of the group, the following questions arise: (a) What possibilities for music and general learning and development are inherent in a musical material that has the characteristics of play and animation/facility? (b) How do teachers teaching music go beyond the socio-social impact of the material, making use of the animating/ stimulating / facilitating dynamics that hide musical instruments, rhythm, musical and musical kinetic games or play games to facilitate learning and learning goals? Existing bibliography and research help but does not seem to be sufficient and so the problem remains: To what extent do teachers, by acting as animators in the classroom, are able to perceive and realize the beneficial effects of such a function in achieving purely learning goals? What are the conditions that arise? The paper presents examples of research that address the above questions in different contexts, such as Roma or multicultural childhood classes (Theodoridis, 2016). Essential prerequisites for achieving such a project appear to be the teacher's musical knowledge, penetrating and critical thinking, his animating and pedagogical ability, and the enrichment of the familiar strategies of formal learning with strategies of informal learning (Green, 2014, p. 107). Also, creativity is an important part of the educational and pedagogical objective.

Keywords: animation, facilitation, Music Education, music toys, music learning, teacher- animator.

Εισαγωγή

Οι παιγνιώδεις μουσικές δραστηριότητες αποτελούν ένα θαυμάσιο υλικό για την κοινωνικοσυναισθηματική, την ψυχοκινητική ανάπτυξη των παιδιών καθώς και τη δυναμική της ομάδας. Λειτουργούν ως εργαλείο εμπύχωσης για τη βελτίωση του κλίματος της ομάδας και συνεισφέρουν στην επαφή, στη συνεργασία και επικοινωνία των μελών κάθε δράσης, εντός και εκτός του πλαισίου της εκπαίδευσης. Η επίτευξη αυτών των γενικών παιδαγωγικών στόχων αποτελεί παράλληλα μια από τις βασικές προϋποθέσεις για οποιαδήποτε μαθησιακό πρόγραμμα (Campbell, 2010). Τίθεται όμως το ερώτημα του κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί μουσικής και γενικής εκπαίδευσης αξιοποιούν τις δυνατότητες που ενυπάρχουν σε ένα υλικό που φαίνεται να αποτελεί ένα σημαντικό μέσο και υλικό για την προσέγγιση πολλαπλών μαθησιακών στόχων. Είναι γνώστες των δυνατοτήτων του υλικού, κατέχουν τις αποτελεσματικές και κατάλληλες τεχνικές και μεθόδους, γνωρίζουν να συνδέουν τα παραπάνω με τους μουσικούς και γενικότερους στόχους των προγραμμάτων που εφαρμόζουν;

Από μια πρώτη διερεύνηση της σχετικής βιβλιογραφίας διαφαίνεται ότι στη χώρα μας υπάρχουν διαθέσιμα δημοφιλή εμπυχωτικά παιχνίδια διαφόρων κατηγοριών τα οποία προσφέρονται για την αξιοποίησή τους κατά τη διδασκαλία της μουσικής σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Πρόκειται για μουσικά παιχνίδια, παιχνιδοτράγουδα ή μουσικές δραστηριότητες με έμφαση στα κρουστά όργανα, στον ρυθμό, στην κίνηση, στον χορό, στην έκφραση κ.ά., τα οποία προσφέρονται για τη διευκόλυνση της μάθησης και της επίτευξης μαθησιακών στόχων.

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί-Σύνδεση με το πλαίσιο και τις επιδιώξεις της μουσικής εκπαίδευσης.

Μιλώντας για εμπυχωτικές μουσικές δραστηριότητες αναφερόμαστε στα μουσικά παιχνίδια, στα τραγούδια και εν γένει σε όλα τα είδη μουσικών δραστηριοτήτων με

παιγνιώδη και ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Τα μουσικά παιχνίδια άλλωστε είναι παιχνίδια που χαρακτηρίζονται από έντονη χρήση μουσικής, είτε πρόκειται τραγούδια-παιχνίδια, είτε για συνδυασμό μουσικής εκτέλεσης με μουσικά όργανα της τάξης ή ενεργητικής ακρόασης με κίνηση και άλλες μορφές έκφρασης. Λόγω της συγχώνευσης της μουσικής με το παιχνίδι και άλλες τέχνες, βρίσκονται πολύ κοντά στη φύση και στις ανάγκες του παιδιού και για αυτό αποτελούν μια εξαιρετική δίοδο για μάθηση (Littleton, 1991· Mans, 2002)

Ως μάθηση, από την άλλη πλευρά, εννοούμε την αναπτυξιακή διαδικασία η οποία επιφέρει μόνιμες αλλαγές συμπεριφορών ως αποτέλεσμα της εξάσκησης και της εμπειρίας (Lightfoot, Cole & Cole, 2014).

Σύνδεση των παιχνιδιών με τους μουσικούς στόχους του Α.Π. και της οργανωμένης διδασκαλίας της μουσικής/Μ.Ε.

Η μουσική εκπαίδευση αποσκοπεί στην ανάπτυξη της μουσικότητας και του αισθητικού κριτηρίου των παιδιών, την επαρκή κατανόηση και χρήση του μη λεκτικού κώδικα της μουσικής γλώσσας (Reimer, 1989). Στην πρώτη γραμμή των επιδιώξεων της μουσικής εκπαίδευσης ανήκουν η γενικότερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και της δημιουργικότητας του παιδιού και υπογραμμίζονται τα γενικότερα παιδαγωγικά οφέλη της γνωστικής και μεταγνωστικής ανάπτυξης, όπως είναι η βελτίωση της αυτοσυγκέντρωσης, της παρατηρητικότητας, της μνήμης, της ικανότητας λήψης αποφάσεων κ.ά. (Θεοδωρίδης, 2017β· Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 199). Παρότι κύριος στόχος του σχολείου δεν είναι να κάνει τα παιδιά μουσικούς, η σύγχρονη αντίληψη της μουσικής παιδαγωγικής υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα του να αντιμετωπίζεται το παιδί ως μικρός ακροατής, εκτελεστής και δημιουργός (Κοκκίδου, 2015· ΔΕΠΠΣ, 2003, 2001· Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής για το Νέο Σχολείο, 2014, 2011). Υιοθετώντας το τρίπτυχο Ακρόαση-Εκτέλεση-Δημιουργία, τα μουσικοπαιδαγωγικά ρεύματα διαφοροποιούνται ως προς την έμφαση σε διαφορετικές μορφές δραστηριοτήτων (Θεοδωρίδης, 2017β· Boardman, 1989), Ο Elliott (2005) βλέπει τη μουσική εκπαίδευση ως προσανατολισμένη στην πράξη, αντιμετωπίζοντας τη μουσική δημιουργία και την εκτέλεση μουσικής τουλάχιστο το ίδιο σημαντικά όσο και το να παράγεις ακροατές που να μπορούν να απολαμβάνουν και αναλύουν τα σημαντικά έργα της μουσικής παραγωγής (Ανδρούτσος, 2013).

Όταν αναφερόμαστε στη μουσική μάθηση κατά τη διδασκαλία της μουσικής εννοούμε την ενασχόληση και απόκτηση εμπειριών από τους τρεις προαναφερθέντες άξονες του Α.Π. (ακρόαση, εκτέλεση, σύνθεση/δημιουργία) οι οποίοι αναλύονται σε έξι υποκατηγορίες μουσικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα κατά τη διδασκαλία: 1) εκτέλεση με κίνηση και χορό, 2) εκτέλεση με μουσικά όργανα-σώμα, 3) φωνητική εκτέλεση-τραγούδι, 4) ακρόαση μουσικής-ακουστική αγωγή-οργανογνωσία, 5) μουσική σύνθεση-δημιουργία-αυτοσχεδιασμός-προεκτάσεις, 6. μουσική ανάγνωση και θεωρητικές έννοιες (σημειογραφία-μουσικές έννοιες-μουσική ορολογία (Runfola & Rutkowski, 1992· Boardman, 1989).

Στο ευρύτερο πλαίσιο της μουσικής εκπαίδευσης, τα μουσικά παιχνίδια και οι παιγνιώδεις μουσικές δραστηριότητες έχουν έναν πρωτεύοντα ρόλο σε όλες τις προαναφερθείσες κατηγορίες δραστηριοτήτων των προγραμμάτων μουσικής

εκπαίδευσης για την προσχολική και σχολική ηλικία. Ωστόσο, για τις ανάγκες του παρόντος άρθρου, ιδιαίτερη σημασία για τη μουσική μάθηση θεωρούμε ότι έχει η κατανόηση ή αντίληψη των μουσικών εννοιών. Η κατάκτηση των καθαρά μουσικών μαθησιακών στόχων αποτελεί άλλωστε μία από τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της φαντασίας των παιδιών (Κοκκίδου, 2015).

Είδη και οφέλη μουσικών παιχνιδιών/δραστηριοτήτων

Έχουν επιχειρηθεί αρκετές κατηγοριοποιήσεις των μουσικών παιχνιδιών θέτοντας κάθε φορά ένα διαφορετικό κριτήριο (Littleton, 1991). Ενδεικτικά, ως προς τους στόχους που επιτελούν, διακρίνονται σε παιχνίδια ή μουσικές δραστηριότητες γενικών παιδαγωγικών στόχων και γενικότερης ανάπτυξης (κοινωνικοποίησης, αναπτυξιακών δεξιοτήτων, κινητικών δεξιοτήτων) και σε παιχνίδια μουσικής-καλλιτεχνικής ανάπτυξης και δημιουργίας, όπως αποτυπώνονται στους άξονες μαθησιακών στόχων του επίσημου Αναλυτικού Προγράμματος για το μάθημα της μουσικής (Θεοδωρίδης, 2019, 2017β· Παπανικολάου, 2009· ΔΕΠΠΣ, 2006, 2003, 2001· Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής για το Νέο Σχολείο, 2014, 2011). Αναλόγως του μέσου έκφρασής τους διακρίνονται σε μουσικά παιχνίδια με σώμα και κίνηση, με φωνή και τραγούδι ή με κρουστά, ή άλλα μουσικά όργανα και ηχογόνα αντικείμενα.

Το σημαντικότερο όλων στις μέρες μας είναι ότι σε κάθε τοπική κουλτούρα βρίσκει κανείς μια ποικιλία από παραδοσιακό υλικό, σύγχρονο, πολυπολιτισμικό κοκ, ή σε μορφή προφορική, έντυπη, ηχογραφημένη, βίντεο, ή ψηφιακή (Θεοδωρίδης, 2017α, 2017β· Μακροπούλου & Βαρελάς, 2001). Το κοινό και εμφανές χαρακτηριστικό των εμπυχωτικών μουσικών δραστηριοτήτων-παιχνιδιών είναι ο ψυχαγωγικός και «εμπυχωτικός» τους χαρακτήρας. Ποιος δεν έχει διακρίνει το στοιχείο αυτό στα δημοφιλή παιχνίδια των παιδιών, λ.χ. από το *Περνά-περνά η μέλισσα* μέχρι το *Χόκι-πόκι*; Τα γενικά παιδαγωγικά οφέλη που ενυπάρχουν και οι μουσικές μαθησιακές δυνατότητες του υλικού αυτού ποικίλουν. Η ποιότητα επίδρασης του υλικού αυτού ως προς όλους τους τομείς ανάπτυξης του κάθε παιδιού ή της ομάδας, εξαρτάται και από την εμπυχωτική, παιδαγωγική και μουσικοπαιδαγωγική κατάρτιση του εκπαιδευτικού. Έτσι, πέρα από την, συχνά προφανή, προσωπική κοινωνικοσυναισθηματική ή ψυχοκινητική ανάπτυξη, αυτό που απαιτεί μια δεύτερη σκέψη και προσοχή του υλικού αυτού είναι η αποκάλυψη από τον εκπαιδευτικό εμπυχωτή των δυνατοτήτων του συγκεκριμένου υλικού για απόκτηση γνώσεων και ανάπτυξη μουσικών και κινητικών δεξιοτήτων (Σταλίκας & Μυτσκίδου, 2011· Πνευματικός & Θεοδωρίδης, 2008).

Εάν, συνεπικουρούμενες από τον εκπαιδευτικό-εμπυχωτή, φανερωθούν οι δυνατότητες που βρίσκονται πέρα από ένα πρώτο ψυχαγωγικό επίπεδο -το οποίο αδιαμφισβήτητα μπορεί να συμβάλει στην ισορρόπηση συναισθηματικής και ψυχοκινητική ανάπτυξη των παιδιών (Veloso & Carvalho, 2012)- τότε το ίδιο παιγνιώδες υλικό μπορεί να συνδράμει σημαντικά στη γενική και βεβαίως στη μουσική μάθηση. Αξιοποιώντας τη διάθεση των παιδιών και δίνοντας αφορμές για μουσική μάθηση και δημιουργία μέσα από παιχνίδι, ο εκπαιδευτικός θα διευκολύνει παράλληλα και το δικό του έργο, όχι μόνο στον χώρο της μουσικής διδασκαλίας αλλά και σε συνδέσεις με ευρύτερα δημιουργικά, διαθεματικά και διαπολιτισμικά

προγράμματα ή άλλα διδακτικά αντικείμενα. Η δική του πρόθεση και ικανότητα μετάδοσης είναι η προϋπόθεση που θα οδηγήσει στην καλλιέργεια της κριτικής αλλά και της αποκλίνουσας σκέψης, της φαντασίας, της αισθητικής ικανότητας και της ευαισθησίας των παιδιών (Ostern, 2012· Κοκκίδου, 2003).

Σχετικές έρευνες

Αρκετές έρευνες στον ελλαδικό και διεθνή χώρο επιβεβαιώνουν τη συμβολή των μουσικών εμπυχωτικών δραστηριοτήτων στη μουσική μάθηση.

Σε παρέμβαση που έγινε για την ένταξη παιδιών Ρομά προσχολικής ηλικίας, σε ένα πρόγραμμα δύο επισκέψεων, σε αρκετά νηπιαγωγεία της Βόρειας Ελλάδας τη διετία 2013-2015, φάνηκε ότι οι συνομήλικοι όχι μόνο βελτίωσαν τις σχέσεις τους αλλά και τις μουσικές τους γνώσεις, μέσα από ένα πρόγραμμα βασισμένο σε εμπυχωτικές τεχνικές και υλικό (Θεοδωρίδης, 2016). Ανάλογα αποτελέσματα προέκυψαν από ερευνητική παρέμβαση σε πολυπολιτισμική τάξη νηπίων της Θεσσαλονίκης, μέσα από επιλεγμένα τραγουδιστικά παιχνίδια (Στάθη, 2016). Σε άλλη έρευνα-παρέμβαση σε προσχολική τάξη φάνηκε η βελτίωση των μουσικών γνώσεων και δεξιοτήτων των παιδιών σε ότι αφορά τα ρυθμικά μοτίβα, την εδραίωση της τονικότητάς τους και την οργανογνωσία, μέσα από παιγνιώδεις μουσικές δραστηριότητες (Δημητριάδου, 2018).

Σε διεθνές επίπεδο, αρκετοί ερευνητές επισημαίνουν τα οφέλη της αξιοποίησης των μουσικών παιχνιδιών (musical play) και παιχνιδοτραγουδών του κόσμου στο πλαίσιο της μουσικής αλλά και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Van der Linde, 1999). Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι σε ένα ιδανικό εκπαιδευτικό περιβάλλον, μέσω του ηλεκτρονικού παιχνιδιού, οι μαθητές μπορούν να μάθουν πώς να επιλύουν σύνθετα προβλήματα. Η μελέτη των Hamari et al. (2016) δείχνει ότι τα ηλεκτρονικά παιχνίδια στηρίζουν τη μάθηση. Ορισμένοι ερευνητές υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα ένταξης από τον εκπαιδευτικό κατά τη διδασκαλία-μάθηση, παιχνιδιών της μουσικής κουλτούρας και των εμπειριών των ίδιων των παιδιών (Clements, 2008· Campbell, & Lum, 2007· Jorgensen, 2007). Διαπιστώνεται όμως δυσκολία εκ μέρους των εκπαιδευτικών να προτείνουν τη χρήση προφορικών και ακουστικών τρόπων μάθησης της μουσικής και τεχνικών αλληλοδιδασκαλίας πάνω σε μουσικά παιχνίδια που γνωρίζουν και παίζουν τα παιδιά στο εξωσχολικό περιβάλλον (Θεοδωρίδης, 2019· Griffin, 2010· Opie & Opie, 1985).

Βασικές προϋποθέσεις για το έργο του εκπαιδευτικού

(Τεχνικές και μέθοδοι αξιοποίησης του υλικού και ο εκπαιδευτικός – εμπυχωτής)

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στα οργανωμένα μουσικά παιχνίδια είναι καταλυτικός καθώς αποτελεί ένα πρόσωπο-κλειδί για την ενίσχυση της μουσικής εκπαίδευσης των παιδιών. Η ενεργητική συμμετοχή του ίδιου στο παιχνίδι και η γνώση των τεχνικών ενθάρρυνσης των παιδιών και η καθοδήγηση στην επίτευξη τόσο παιδαγωγικών όσο και των μαθησιακών στόχων της διδασκαλίας, τον καθιστούν εκπαιδευτικό-εμπυχωτή (Κοκκίδου, 2014). Η σχέση της εμπύχωσης με τη μουσική και τις τέχνες άλλωστε

απορρέει από ένα κοινό μεταξύ τους τόπο/στόχο: τη σημασία που «αποδίδουν» στο συγκινησιακό βίωμα καθώς και στις μεθόδους και τεχνικές διευκόλυνσης των συγκινησιακών βιωμάτων και της συναισθηματικής έκφρασης. Παράλληλα όμως, μέσα από το συνδυασμό μουσικής-κίνησης-παιχνιδιού-διάδρασης-βιωματικής εμπειρίας και εμπύχωσης, και εξ' αιτίας αυτών, διευκολύνεται και ισχυροποιείται η μάθηση (Θεοδωρίδης, 2019, 2008).

Βασικές προϋποθέσεις μουσικής μάθησης μέσω εμπυχωτικών και παιγνιωδών μουσικών δραστηριοτήτων αποτελούν οι μουσικές γνώσεις του εκπαιδευτικού, η διεισδυτική και κριτική σκέψη του, η εμπυχωτική και παιδαγωγική του ικανότητα και ο εμπλουτισμός των γνωστών στρατηγικών της τυπικής μάθησης με στρατηγικές της άτυπης μάθησης. Η γενική παιδαγωγική γνώση που αφορά τη γνώση των γενικών αρχών και στρατηγικών οργάνωσης και διαχείρισης της τάξης και η αξιοποίησή τους, θεωρούνται επίσης σημαντικές προϋποθέσεις για κάθε διδασκαλία που αναγνωρίζει τη σημασία της κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη και της ολόπλευρης ανάπτυξη των παιδιών (Θεοδωρίδης, 2017β, 2008· Green, 2014· Nierman et al., 2002). Ενδεικτικό είναι το συμπέρασμα ερευνών που επισημαίνουν ότι το έργο του εκπαιδευτικού διευκολύνεται από την επίγνωση των αναπτυξιακών σταδίων των παιδιών ώστε να επιλέγουν παρόμοιες δραστηριότητες ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης των παιδιών της τάξης τους (McDonald & Simons, 1989). Η κατανόηση της αξίας της μουσικής διδασκαλίας μέσω επιλεγμένου υλικού και η δική του ευχέρεια να ανακαλύπτει και να αξιοποιεί τις δυνατότητες που αυτό κρύβει του παιχνιδιού, με τεχνικές που πηγάζουν ή φέρνουν τη διδασκαλία στα μέτρα και στα ενδιαφέροντα των παιδιών έχει πολλά να προσφέρει στο έργο του εκπαιδευτικού (Littleton, 1998). Πέρα από τη θεωρητική μουσικοπαιδαγωγική επάρκεια του εκπαιδευτικού και τις μουσικές του γνώσεις, χρειάζεται τόλμη και διάθεση για απόκτηση ανάλογων παιγνιωδών εμπειριών κατά τη διαδικασία της μουσικής μάθησης, ανοίγοντας παράλληλα το δρόμο για τη μουσική δημιουργία. Ωστόσο, σοβαρό πρόβλημα που χρήσει προσοχής αποτελεί η κατάχρηση της κατευθυντικότητας του εκπαιδευτικού εμπυχωτή κατά την εφαρμογή των ακολουθούμενων διαδικασιών εμπύχωσης και αξιοποίησης των μουσικών παιχνιδιών (Μπακιρτζής & Σλαυκίδης, 2019· Αυγητίδου, 2016· Φράγκος, 1984).

Είναι πολύ σημαντικό ο εκπαιδευτικός να διακατέχεται από επιθυμία για ανακάλυψη και μάθηση και να μεταλαμπαδεύει στα παιδιά χαρά, περιέργεια και κίνητρα για μάθηση. Η δική του αγάπη για παιχνίδι και ταυτόχρονα το πάθος του για ταξίδι της μουσικής μάθησης και της δημιουργίας, καθώς και η εγρήγορση του ιδίου για ισορροπία μεταξύ παιδοκεντρικών διαδικασιών και επίτευξης μαθησιακών στόχων αποτελούν την αφετηρία για τη μεγιστοποίηση της συμβολής των μουσικών παιχνιδιών/δραστηριοτήτων (Θεοδωρίδης, 2019· Φράγκος, 1984).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ανδρούτσος, Π. (2013). *Φιλοσοφικές τάσεις στη Μουσική*. Στο Ξ. Παπαπαναγιώτου (Επιμ.), *Ζητήματα μουσικής παιδαγωγικής* (σσ. 3–36). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.
- Αυγητίδου, Σ. (2016). Το παιχνίδι στην προσχολική εκπαίδευση: Μια αυτονόητη ή μια παραμελημένη πρακτική. Στο Ρ. Μαρτίδου (Επιμ.), *Σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Δίσιγμα.

- Boardman, E. (Ed.) (1989). *Dimensions of musical thinking*. Reston: MENC.
- Campbell, P. S., & Lum, C. H. (2007). Live and mediated music meant just for children. In K. Smithrim & R. Upitis (Eds.), *Listen to their voices: Research and practice in early childhood music* (pp. 319-329). Waterloo: Canadian Music Educators' Association.
- Campbell, S. P. (2010). *Songs in their heads: Music and its meaning in children's lives*. New York: Oxford University Press.
- Clements, A. C. (2008). Escaping the classical canon: Changing methods through a change of paradigm. *Visions of Research in Music Education, 12*, 1–11.
- ΔΕΠΠΣ - Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (2001). ΦΕΚ 1366/18-10-2001, 1373/18-10-2001, 1374/18-10-2001, 1375/18-10-2001, 1375/18-10-2001, 1376/18-10-2001.
- ΔΕΠΠΣ - ΑΠΣ. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2003). ΦΕΚ 304B/13-03-2003. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΠΙ. Διαθέσιμο στο <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
- ΔΕΠΠΣ-Δαφενμού, Χ., Κουλούρη, Π., & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεως διδακτικών βιβλίων.
- Δημητριάδου, Π. (2018). *Μουσική μάθηση μέσω της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης: σχέδιο παρέμβασης μέσα στην τάξη του νηπιαγωγείου*. Αδημοσίευτη πτυχιακή εργασία (επιβλέπων: Ν. Θεοδωρίδης). ΤΕΠΑΕ, Παιδαγωγική Σχολή, ΑΠΘ.
- Διονυσίου, Ζ. (2008). Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας στη σχολική μουσική εκπαίδευση. Στο Ζ. Διονυσίου & Σ. Αγγελίδου (Επιμ.), *Σχολική Μουσική Εκπαίδευση: Θέματα Σχεδιασμού, Μεθοδολογίας και Εφαρμογών* (σσ. 43–63). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.
- Elliott, D. J. (Ed.) (2005). *Praxial Music Education: Reflections and Dialogues*. New York: Oxford University Press.
- Green, L. (2014). *Άκουσε και παίξε!* (Μτφρ-επιμ. Ζ. Διονυσίου & Μ. Κοκκίδου). Αθήνα: Fagottobooks.
- Griffin, S. M. (2010). Inquiring into children's music experiences: groundings in literature. *Update: Applications of Research in Music Education, 28*(2), 42–49.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2008). *Το περιεχόμενο, η διαδικασία και η αποτελεσματικότητα της μουσικοπαιδαγωγικής επιμόρφωσης των νηπιαγωγών*. Διδακτορική Διατριβή. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2016). Εργαστήρι για παράξενους μουζικάντες. Μουσική, κίνηση, δραματοποίηση και λόγος. Στο Α. Καρακίτσιος (Επιμ.), *Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις μέσω του θεάτρου, της μουσικής, των εικαστικών και της παιδικής λογοτεχνίας σε νηπιαγωγεία με παιδιά Ρομά*. Θεσσαλονίκη: Copy City Press.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2017α). *Τραγουδοπαιχνίδια για φίλους μουσικόφιλους*. Θεσσαλονίκη
- Θεοδωρίδης, Ν. (2017β). *Τραγουδοχοροί της Γης για φίλους μουσικόφιλους*. Θεσσαλονίκη.
- Θεοδωρίδης, Ν. (2019). Παιχνίδι και μουσική. Στο Α. Στάμου (Επιμ.), *Διαλεκτική και πρωτοπορία στη μουσική παιδαγωγική*. Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.
- Jorgensen, E. R. (2007). Concerning justice and music education. *Music Education Research, 9*(2), 169–189.
- Κοκκίδου, Μ. (2003). Προσέγγιση του θεσμού της ανάθεσης του μαθήματος της μουσικής σε δασκάλους μουσικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *Μουσική Εκπαίδευση, 12*, 43–47.
- Κοκκίδου, Μ. (2014). *Η εμπύχωση στη διδασκαλία-μάθηση: Το σχολείο της χαράς και της καρδιάς*. Αθήνα: Fagotto books.
- Κοκκίδου, Μ. (2015). *Διδακτική της μουσικής: Νέοι προκλήσεις, νέοι ορίζοντες*. Αθήνα: Fagotto books.
- Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. (2005). *Μεταγνωστικές διεργασίες και αυτορρύθμιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, S. (2015). *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Littleton, J. D. (1991). *Influence of play settings on preschool children's music and play behaviors*. Unpublished doctoral dissertation. University of Texas at Austin.
- Littleton, D. (1998). Music learning and child's play. *General Music Today, 12*(1), 8–15.
- Μακροπούλου, Ε., & Βαρελάς, Δ. (2001). *Μουσική. Το πιο συναρπαστικό παιχνίδι*. Αθήνα: Fagotto books.

- Mans, M. (2002). To *ramwe* or to play: The role of play in arts education in Africa. *International Journal of Music Education*, 39, 50–64.
- McDonald, D. T., & Simons, G. M. (1989). *Musical growth and development: Birth through six*. Schirmer Reference.
- Μπακιρτζής, Κ. & Σλαυκίδης, Γ. (2019). Η εμφύχωση ομάδων και οι εφαρμογές της. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (Επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και κοινωνία: Νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.
- Μυράλης, Γ. (2013). *Μουσική εκπαίδευση και Παιδαγωγική των Μουσικών του Κόσμου: Σύγχρονες τάσεις, προβλήματα και προοπτικές*. Στο Ξ. Παπαπαναγιώτου (Επιμ.), *Ζητήματα Μουσικής Παιδαγωγικής* (σσ. 91–114). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.
- ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2014). Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Nierman, G., Zeichner, K., & Hobbel, N. (2002). Changing Concepts of Teacher Education. Στο R. Colwell & C. Richardson (Επιμ.), *The New Handbook of Research on Music Teaching and Learning* (pp. 818–839). Oxford: MENC, Oxford University Press.
- Opie, I., & Opie, P. (1985). *The singing game*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Ostern, A. L. (2012). Supervision by an artist creating a poetic universe as a reference in the development of aesthetic approaches to pedagogical supervision. *Education Inquiry*, 3(3), 403–419.
- Παπανικολάου, Χ. (2009). *Με μουσική με κίνηση*. Αθήνα: Τόπος και Χ. Παπανικολάου.
- Πνευματικός, Δ., & Θεοδωρίδης, Ν. (2008). Συν-κινήσεις στην εκπαίδευση: Συγκινησιακή εμπειρία και αναστοχασμός επί των συγκινήσεων με αφορμή μουσικές δραστηριότητες. Στο Ζ. Διονυσίου & Σ. Αγγελίδου (Επιμ.), *Σχολική Μουσική Εκπαίδευση: Ζητήματα Σχεδιασμού, Μεθοδολογίας και Εφαρμογών* (σσ. 97–114). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.
- Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής για το Νέο Σχολείο (2011). ΦΕΚ 2335/17-10-2011. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Reimer, B. (1989). *A Philosophy of Music Education*. Englewood Cliff, NJ: Prentice-Hall.
- Runfola, M., & Rutkowski, J. (1992). *General Music Curriculum*. In R. Colwell (Ed.), *Handbook of Research on Music Teaching and Learning* (pp. 697–709). New York: MENC & Schirmer Books.
- Στάθη, Α. (2016). *Παραδοσιακά παιχνιδοτράγουδα και διαπολιτισμική μουσική εκπαίδευση στην προσχολική ηλικία*. Αδημοσίευτη πτυχιακή εργασία (επιβλέπων: Ν. Θεοδωρίδης). ΤΕΠΑΕ, Παιδαγωγική Σχολή, Α.Π.Θ.
- Σταλίκας, Α., & Μυτσκίδου, Π. (2011). *Εισαγωγή στη θετική ψυχολογία*. Αθήνα: Τόπος.
- Theodoridis, N., & Koniari, D. (2014). Hellenic Rhythms, Songs and Dances. In D. Forrest, & L. Del-Ben (Eds.), *31st ISME World Conference on Music Education- Abstracts*. 20 – 25 July 2014, Porto Alegre-Brazil.
- Τσιρίδης, Π., Εκπαιδευτική τηλεόραση. *Παιχνίδια με τους ήχους- Τονικό ύψος*: <http://www.edutv.gr/index.php/mousiki/paixnidia-me-tous-ixous-toniko-yposos>
- Van Der Linde, C. H. (1999). The relationship between play and music in early childhood: Educational insights. *Education*, 119, 610–615.
- Veloso, A., & Carvalho, S. (2012). Music composition as a way of learning: emotions and the situated self. In O. Odena (Ed.), *Musical Creativity: Insights from music education research*. London: Ashgate.
- Φράγκος, Χ. (1984). *Βασικές παιδαγωγικές θέσεις*. Αθήνα: Gutenberg.